

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1228&skl=10 (дата звернення: 30.09.2020 року).

4. Беззуб І. Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2930:privatna-detektivna-diyalnist-ukrajinski-realiji-ta-zarubizhnij

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 995_004 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.09.2020 року).

6. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (Справа № 1–9/2012). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 2-рп/2012.

7. Господарський кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. (Із змінами).

8. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України* 1996, № 30, с. 141.

9. Черков В. О., Попов П. О. Приватна детективна діяльність у розвинутих країнах світу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010, Вип. 2, С. 248–259.

УДК 340.15

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ ТЕТЧЕРИЗМУ

Д. О. Захарчук, О. В. Мартинюк

Анотація. У статті досліджуються історико-правові аспекти політики Кабінету Маргарет Тетчер та її вплив на соціально-економічну та правову системи Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Аналізуються нормативно-правові механізми та законодавча база, які сприяли потужному економічному зростанню Великої Британії.

Ключові слова: Маргарет Тетчер, Велика Британія, Тетчеризм, профспілки, ліберальна демократія.

Звертаючи увагу на історико-правові засади політичного панування у керма держави прем'єр-міністра Сполученого Королівства Британії та Північної Ірландії Маргарет Тетчер протягом 1979–1990 років, варто зазначити, що ця тема є не лише актуальною у теоретичному контексті, але також має практичне значення.

Метою статті є вивчення історико-правових аспектів політики Кабінету Маргарет Тетчер для досвіду розбудови сучасних ліберально-демократичних держав.

На сьогодні не існує єдиної думки щодо політики Тетчер ні серед британців, так і серед сучасних істориків. Чи дійсно «жорсткі фінансові методи» та «зміна економічної стратегії», чи все ж напрямки політики консенсусу Лейбористської партії змогли вивести Британію на вершину європейського розвитку?

«Хвора, виснажена людина Європи» – саме такою постає Британія під час кризових явищ 70-х років ХХ ст. Страйки, мітинги, демонстрації та так звана «зима невдоволення» 1978–1979 рр. створили потребу повернення «держави добробуту» до класичної ринкової економіки – неоконсервативної політики, яка була зумовлена перемогою 4 травня 1979 р. Консервативної партії, де на виборах Тетчер перемогла завдяки багатьом голосам членів профспілок. Саме профспілки обрали зміни, а також зуміли позбутися невдалої політики лейбористів стосовно профспілкового руху, адже «залізна леді» виступала за «партнерство між підприємствами та профспілками» [1, с. 9]. «...Абсурдно заявляти, що жінка не може керувати партією. Це дивний і старомодний погляд» – заявляла сама прем'єр-міністерка. Цікавим також є той факт, що економічний радник пані Тетчер у часи її опозиційності, який залишався довіреною особою в ранні роки її прем'єрства, професор Патрік Мінфорд з Університету Кардіффа (який відстоював власні погляди та інтереси,

зокрема відмовою проведення реформ у Британії у кінці 70-х років XX ст.) висловлювався щодо свого «опонента»: «Влада не хотіла змін, було дуже багато опору, але вона (Маргарет Тетчер) трансформувала економіку – без неї цього б не сталося» [2].

З цього часу з'являється потужна система так званої політики «нових торі», яка закріпилася як нове поняття в Європі – «Тетчеризм». Уперше це поняття застосував професор Стюарт Гол наприкінці 70-х років XX ст. на позначення політичної філософії, що містила у собі збереження найкращого в суспільстві та протистояла радикальним змінам у ньому [3, с. 111–119]. Згодом термін «Тетчеризм» почав широко застосовуватися у ЗМІ, які палко писали про політичне життя британського уряду. Під ним розумілося максимальне прискорення адаптації соціальної структури британського суспільства до нових економічних реалій сучасності, як зазначав у своїй праці С. Г. Головка [1, с. 3].

На наш погляд, Тетчеризм доцільно розглядати у трьох аспектах:

1) це найвдаліша характеристика дій та, зокрема, політики усіх британських урядів консерваторів протягом 1979–1990 років;

2) ця політика незмінно пов'язувалася з ім'ям Маргарет Тетчер;

3) це політика, яка містила у собі значне як і ідеологічне, так і теоретичне підґрунтя.

Виходячи з вищеперерахованого, можна зупинитися на тому, що ж спричинило все ж появу такої політики. Зрештою можна провести аналогію зі законом збереження енергії: «енергія» не виникає з нічого і не зникає в нікуди, подібно до енергії панує історія, яка визначила та постановила потребу для Британії необхідності радикальних змін, без яких би країна опустилася до становища некеруваної «бананової республіки».

Коппель О. А. зазначає, що в основі політики «нового торизму» лежить не намагання віднайти компроміси у соціальних конфліктах, а саме у значному зменшенні ролі держави в економіці, приборканням інфляції, пониженню безробіття та ліквідацію дефіциту державного бюджету Британії [4, с. 320–321].

Схожої думки дотримується Є. І. Чернявська. За її твердженням британський уряд мав на меті якомога менше втручатися у економічні процеси і, таким чином, зменшити роль державного управління в економіці, натомість посилити підтримку щодо панування вільного ринку й підприємництва [5, с. 264–271].

Найбільшим блоком політики М. Тетчер вважають приватизацію збиткових підприємств, акцентуючи увагу на вирішенні низки економіко-соціальних проблем та значним посиленням продуктивності праці та виробництва.

Для того, щоб не відбулася повна втрата державою контролю щодо приватизації таких підприємств було створено спеціальні регулюючі органи: Міністерство телекомунікацій, Управління з контролю над газопостачанням, Національне управління з проблем річок та інші [6].

Урядом було надано максимальну свободу для ведення приватного бізнесу. Відбулася приватизація підприємств, зокрема суднобудівної, нафтової та авіакосмічної галузей промисловості тощо. Цим самим було проведено повне реформування британської економіки задля подолання економічної кризи, зменшення безробіття та збільшення виробництва продукції.

Впровадження цих реформ передбачало створення потужних нормативно-правових механізмів та законодавчої бази, які би послабили конфлікт між урядом та профспілковими рухами.

Першим нормативно-правовим актом став Закон «Про зайнятість» 1980 року, яким було внесено поправки до Закону «Про тред-юніони та трудові відносини» 1974 року [7]. Ці поправки зумовили появу нових понять (наприклад, «вторинні промислові дії», «втрата можливості підтримки одне одного в «промислових діях» і т.і.), а також вводився обов'язок наявності контракту про проведення страйку між підприємцем та споживачем, рідше постачальником; надавалося роз'яснення дійсності страйку, адже основний страйк вважатиметься дійсним лише і тільки тоді, коли ймовірність досягнення завдань такого страйку буде досить високою; нейтралізація поняття «пикетування». Норми закону

передбачали добровільний вступ до профспілок на підприємствах, забезпечували підтримку тих робітників, які намагалися не дотримуватися давніх традицій і відмовлялися вступати у такі профспілки; а також надавали компенсації у розмірі 16 тис. ф. ст. урядом для робітників, яких було звільнено з роботи у зв'язку з відмовами ставати членами профспілок на підприємствах «закритих цехів» та інші.

Законом «Про зайнятість» 1982 року було чітко сформульовано визначення поняття «трудовий конфлікт». Цей закон мав антистрайковий характер [8].

Окремо виділимо закони уряду Маргарет Тетчер «Про профспілки» 1984 року [9] та Закон «Про заробітну плату» 1986 року [10]. Нормами вказаних законів були втілені нововведення щодо голосування та обрання нових керівників виконавчих органів профспілок. Однією з вимог було те, що головою можна бути не менше одного разу кожних п'ять років, а також голосуванням перед оголошенням самого страйку. Встановлено вимоги щодо звітності та нарахування заробітної плати лідерам мітингів. Відтак саме рішучі дії і призвели до зменшення кількості членів профспілок, що позначилося на підвищенні економічного панування держави.

У 1988 році був прийнятий Закон «Про зайнятість» [11], який надавав право членам профспілок звертатися з позовом до суду, якщо відповідно було обмежено їхні повноваження [12]. Згідно Закону членів профспілок називали штрейкбрехерами, у разі обмеження їхньої діяльності за рішенням суду член профспілки міг отримати компенсацію у розмірі своєї ж зарплатні за 30 тижнів або 7 місяців. Уряд уповноважив Міністерство у справах зайнятості випускати спеціальні Кодекси практики проведення голосування у профорганізаціях, яке було обов'язковим [13].

У наступному році набрали чинності нові положення Закону «Про зайнятість» [14] щодо оголошення протизаконними будь-які «промислові дії», що стосувалися і були спрямовані на підтримку «закритих цехів». Згодом, у листопаді 1990 року, урядом консерваторів були прийняті останні зміни в Законі «Про зайнятість» [15] щодо діяльності профспілок. Закон запровадив введення «чорних списків» тих, хто брав участь у страйках, а також були зазначені положення щодо мирного пікетування, голосування, відповідальності щодо дій профспілок та ін.

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правові акти можна зробити висновок, що законодавець вбачав потребу у скороченні соціальних програм для отримання з цього державних видатків, цим самим обмежував права профспілок на організацію різних страйків та значно вводив жорстокіше трудове законодавство. Так відомий усім британцям факт, що станом уже на 1990 рік 2/3 сімей британців стали власниками квартир та будинків, а 9 млн впевнено стали акціонерами, тобто межу безробіття було скорочено майже у 2 рази.

Також варто звернутися до статистики, яка наводиться відомим українським істориком Єгором Браїляном. Згідно неї, на початку 80-х років XX ст. на території Сполученого Королівства діяло 230 тисяч вугільних шахт, а ось через десятиліття їх нараховувалося приблизно 57 тисяч. Це і спричиняло значне невдоволення британців щодо діяльності Кабінету Тетчер. Історії відомий один значний страйк шахтарів, який тривав з березня 1984 р. до березня 1985 р. (рівно рік) і налічував 180 тис. страйкарів. Однак політика Маргарет Тетчер залишалася незмінною, а вимоги шахтарів не були враховані [16].

Зважаючи на потужну внутрішню політику, варто наголосити, що Маргарет Тетчер послідовно та твердо відстоювала інтереси Великої Британії в ЄЕС, а також підтримувала антирадянську політику США. Події 1982 року назавжди закарбувалися у пам'яті британців, адже це той рік, коли Аргентина захопила Фолклендські острови, які входили до Співдружності (на островах проживало до 2 тис. британців). Потрібно зауважити, що коли Тетчер виступала у парламенті, вона не наважилася «роздавати» обіцянки щодо влади Британії над Фолклендами [18]. Вона досить вдало та обережно використовувала формулювання «британська адміністрація на островах». Тим часом, британська ескадра всіма способами намагалася блокувати острови. За допомогою англійського десанту було досягнуто капітуляції аргентинських військ. У результаті цього конфлікту загинуло понад

1 тис. осіб, однак під час воєнних дій Маргарет Тетчер приїздила до військових і підтримувала їх. Це значно підняло авторитет прем'єр-міністерки не лише у Британії, а й поза її межами.

Висновок. Усі кроки на виведення Сполученого Королівства з тотальної кризи були досить ефективними, адже було досягнуто значного прориву та оздоровлення в сфері фінансів та економіки, і як наслідок – зміцнені позиції Консервативної партії та уряду. Ліберали не змогли протистояти тодішній владі і були змушені пристосуватися до тих реалій, які склалися. За одинадцять років правління Маргарет Тетчер середні темпи росту економіки Британії збільшилися втричі, і, таким чином, було закладене фундаментальне підґрунтя для сучасного потужного розвитку економіки Сполученого Королівства. Отже, реформи за ініціативи Маргарет Тетчер стали взірцем еволюції ліберально-демократичної моделі для сучасних держав.

Анотація. В статті досліджуються історико-правові аспекти політики Кабінету Маргарет Тетчер і її вплив на соціально-економічну та правову системи Соединенного Королевства Великобританії та Північної Ірландії. Аналізуються нормативно-правові механізми та законодавча база, які способували потужному економічному росту Великобританії.

Ключевые слова: Маргарет Тэтчер, Великобритания, Тетчеризм, профсоюзы, либеральная демократия.

Abstract. The article examines the historical and legal aspects of Margaret Thatcher Cabinet policy and its impact on the socio-economic and legal systems of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. The legal mechanisms and legal framework that have contributed to the strong economic growth of the United Kingdom are analyzed.

Key words: Margaret Thatcher, Great Britain, Thatcherism, trade unions, liberal democracy.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головка С. Г. Консервативна політика реформування британського тред-юніонізму у 1980-1990 рр. К.: Знання, 1999. 25 с.
2. Гудолл Л., Пим Г. Як Маргарет Тетчер змінила економіку. Економічне дослідження. BBC Analysis and Research. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2013/04/130409_thatcher_economy_influence_yg
3. Нечитайло В. В. Тетчеризм як винятковий феномен на тлі повоєнного політичного розвитку Британії. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2013. № 3. С. 111–119.
4. Енциклопедичний словник. Європейський Союз: економіка, політика, право. В. В. Копійка, О. І. Шнирков, В. І. Муравйов. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. С. 320–321.
5. Чернявська Є. І., Маслош О. В., Сепрієнко А. П. Factors affecting the level competitiveness of enterprises. *Економіка та управління підприємствами*. 2019. № 38. С. 264–271.
6. Чернявська Є. І. Реструктуризація підприємства в умовах трансформаційної економіки: монографія. Луганськ : ЛНУ ім. В. Даля, 2004. 264 с.
7. Employment Act 1980. Ch. 42. London. HMSO. 1980. P.30.
8. Employment Act 1982. Ch. 46. London. HMSO. 1982. P.44.
9. Trade Union Act 1984. London. HMSO. 1984. P.26.
10. Wages Act 1986. London. HMSO. 1986. P.43.
11. Employment Act 1988. London. HMSO. 1988. P.51.
12. Danfell W.W. Workplace industrial and technical change. London. 1987.
13. Employment Law. A TUC Briefing. London. TUC. 1995. P.10.
14. Employment Act 1989. London. HMSO. 1989.
15. Employment Act 1990. London. HMSO. 1990. P. 63.
16. Брайлян Є. Про Маргарет Тетчер. Місце в історії. 2019. URL: <https://soundcloud.com/radio-nv/mstse-v-stor-gor-braylyan-pro-margaret-tetcher-160519>
17. BBC Україна – веб-сайт Української служби Британської телерадіомовної корпорації. Спадщина «Залізної леді» URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2013/04/130408_thatcher_obit_rl_ak#
18. Перегудов С. П. Самая влиятельная женщина. «Железная леди» Маргарет Тэтчер. М.: Эксмо, 2014. 384 с.